

بنه‌های دیاردهی شهرم له میژووی به نه‌فره‌تکردنی جه‌سته‌دا

به‌ختیار محمهد

خۆشه‌ویستییه ئه‌وه‌یه که خۆشه‌ویستییه‌کی پاکیزه بووه، هیچ مه‌رجیکی تیدا نه‌بووه، له‌سه‌ر بناغه‌ی پتوه‌ریکی گرنگیش دامه‌زرا بوو، خۆ به دوورگرتن، بگره‌یه‌تکردنه‌وه‌ی هه‌موو به‌رامبه‌ریک، چونکه چیژی راسته‌قینه‌ی بریتییه له‌یه‌تکردنه‌وه‌ی هه‌موو چیژیکی سه‌ریتی و تیپه‌ر» (١) ئه‌م خۆشه‌ویستییه‌ پاکه «له‌سه‌ر پتیشینه‌ی رۆشنییری خۆراوی دامه‌زراوه، به‌تایبه‌تی له‌سه‌ر بناغه‌ی ره‌ه‌نده‌ مه‌سیحیییه‌که‌ی» (٢). ئه‌م خۆشه‌ویستییه‌ نمونه‌یه‌ پتیشی ده‌گوتری «خۆشه‌ویستی ئه‌فلاتونیا نه». وه‌ک ده‌زانین چ‌ فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌فلاتون و چ‌ ئایینی مه‌سیحییش، سه‌ر به‌جیهانی ئایدیالیزم، لیره‌وه‌ خۆشه‌ویستی پاکیزه، ده‌لاله‌ت له‌ ره‌تکردنه‌وه‌ی (یا له‌لاکردنی) شته‌ ماددیه‌کان ده‌کا. جه‌سته‌ ته‌وه‌ریکی گرنگی ئه‌م شته‌ ماددیه‌کانه‌یه، به‌لکه‌ سه‌نته‌ری ره‌تکردنه‌وه‌ی ئه‌و شته‌ ماددیه‌کانه‌یه. ره‌تکردنه‌وه‌ی چیژ، ره‌تکردنه‌وه‌ی حه‌قیقه‌ته‌کانی بونیادی جه‌سته‌یه. پتده‌چی «ره‌تکردنه‌وه‌ی هه‌موو چیژیکی سه‌ریتی و تیپه‌ر»، چیژه جه‌سته‌یی و ماددیه‌کان بن. لیره‌وه‌ واتای خۆشه‌ویستی پاک به‌ قوربانیکردنی جه‌سته‌یه، له‌پینا و شکۆی خه‌یال و وه‌همه‌کانی عه‌قلدا؛ له‌پینا و ده‌سه‌لاتی رۆحیکدا، که بوونی جه‌سته‌ و ویستی جه‌سته‌ حه‌رام ده‌کا، ئه‌فلاتون ده‌لی: «له‌ش کۆسپه‌ له‌به‌رده‌م رۆحدا. خۆشیییه‌کانی پووچن و سه‌رچاوه‌ی شه‌رانگیزییه‌کانه» (٣) که‌واته‌ ئیتمه‌ ده‌بی له‌ناو خۆشه‌ویستی پاکدا، شهرم له‌ حه‌ز و ئاره‌زووه‌کانی جه‌سته‌ بکه‌ین. شهرم له‌ بوونی داینه‌میکه‌تی جه‌سته‌ بکه‌ین، که به‌شداری له‌ پرۆسه‌ی سه‌ره‌له‌دانی خۆشه‌ویستی پاک بکا. له‌ سایه‌ی ئه‌م ته‌رزه‌ خۆشه‌ویستییه‌دا، جه‌سته‌ ده‌بیته‌ کیانیکی په‌ککه‌وته‌ی شه‌رم. کیانیکی په‌ککه‌وته‌ی وه‌ها، که به‌ر له‌ هه‌ر شتی که‌ ده‌لاله‌ت له‌ کوشتنی ئازادی فیکر و زمان ده‌کا؛ له‌ ریگه‌ی ئه‌م دوو ره‌گه‌زه‌شه‌وه‌ جه‌سته‌ ده‌توانی ماهیه‌تی خۆی بناسن. واته‌ جه‌سته‌ به‌ فیکر و به‌ زمان ده‌توانی بوونی خۆی له‌ راست پتداویستییه‌کانی خۆی و پتداویستییه‌کانی واقع بناسن، به‌لام جه‌سته‌ی شه‌رم،

(گه‌وره‌ترین تراژیدی ئه‌وه‌یه، که تۆ له‌ ژنی پاکیزه، له‌ خۆشه‌ویستی پاک بگه‌ریتی... ئه‌مه‌ وه‌همه‌یکی کوشنده‌یه، که رۆحی ئاکاری ئایینه‌کان و رۆحی فه‌لسه‌فه‌ی ئایدیالیستی دایان هیناوه).

نزیکه‌ی سێ سه‌ده‌ و نیو به‌ر له‌ ئه‌مه‌رۆ، «خۆشه‌ویستییه‌کی پاکیزه» له‌نیوان فرانسوا فینیلۆن (١٦٧٥-١٧١٥)ی نووسه‌ری فه‌ره‌نسی و خاتوو گۆبۆنی بیوه‌ژندا سه‌ری هه‌له‌دا.

ژوانیک له‌ مانگی ئۆکتۆبه‌ری ساڵی (١٦٨٨)دا کۆبان ده‌کاته‌وه. «ئیترا له‌و پایزه‌وه، پتوه‌ندییه‌کی رۆحیانه‌ی قوول له‌نیوانی فینیلۆنی و خاتوو گۆبۆندا سه‌ری هه‌له‌داوه، پتوه‌ندی نیوانی هه‌ردوو ده‌له‌که‌ و هه‌ردوو ئه‌قله‌که‌، بچ‌ ئه‌وه‌ی جه‌سته‌ هیچ ده‌ستیوه‌ردانیکی هه‌بیته‌، چه‌ندین نامه‌ی پر له‌ سۆز و خۆشه‌ویستییه‌کان ئالوگۆر کردوه، خاتوو گۆبۆن فینیلۆنی وه‌کو ئه‌و جگه‌رگۆشه‌ رۆحیییه‌ی خۆی له‌ قه‌له‌مداوه‌ که خودا پتی به‌خشیه‌وه. گرنگترین خه‌سه‌له‌تی ئه‌و

رۆحیانه، که پر له ههستی سۆزه کانه، کارا به له م پێوه ندیوانه دا، بۆیه ناوه رۆکی رامانه کانی خۆشه و بیستی پاک، وهک ناوه رۆکی رامانه کانی سۆفیگه رای، ناوه رۆکی ئایدیالیستانه یه و هیچ پێوه ندییه کی به بارودۆخی واقعی ئیستاوه نییه. ده توانم بلێم خه یالی خۆشه و بیستی پاک، پرکردنه وه ی بۆشاییه کانی واقعی کی سه لیبی و به ده، که تاک به ده ستیه وه ده نالین، لیره وه هه میشه شه رمکردنیش به ره می واقعی کی به ده. واته ده شی هه موو بیرکردنه وه یه کی ئایدیالیستانه واقعی کی به ده بیهو لقی، به م پێیه هه موو خۆشه و بیستی کی پاک، ده لاله ت له کۆمه لیک خه ونی به دی نه هاتوو ده کا:

(نالی) به گالته له کۆمه لی کورده واریدا (حه بیبه) ناپه رستی. له کۆمه لگه یه کی ئایین په روه ردا، که تابوترین شت عه شقکردنه له گه ل ژن. (ده بی له بیرنه که یین (جزیری) ش عاشقی کی گه وه ی سۆفیگه بووه. هه روه ها (خانی) ش له م تایبه تمه ندییه به ده ر نه بووه. زۆر له شاعیره کلاسیکیه کانی کورد، تایبه تمه ندیی ئه م رۆحیه ته یان هه بو.)

راستییه که ی خۆشه و بیستی پاک، ره تکردنه وه ی واقعی باوه، به لām به شیوه یه کی نیگه تیخانه. زۆر جار ئه مه هه لۆیستی سیاسی و کۆمه لایه تی سۆفییه کانی بووه. سۆفی واقعی به جی ده هیلتی و خۆی ده هینتته ئاستی خودا، له بوونی خودا ژیان به سه رده با. هه روه ها عاشقه کانی له ناو خۆشه و بیستی پاکدا، دلخوازه کانیان ده هیننه ئاستی خودا و له ناو ئه م بوونه میتافیزیکیه دا، ته ماشای ژیان ده کن و سرووتی په رستان جیبه جی ده کن. له م باره یه وه (جیفری بارندر) ده لێ: «پرسی خۆشه و بیستی خوا بۆ مرۆ و خۆشه و بیستی مرۆ بۆ خوا، که تارا ده یه ک له قورئاندا به ده رکه وتوو، هه رزوو بووه بابه تیکی بنجینه بی له کن سۆفییه کانی ئیسلام. (رابهعه عه دهویه) یه کیکه له دیرنترین سۆفییه کان و هه ر به کچینی و پاکیزه ییش مایه وه؛ ته نانه ت له به ر هه ندی پێیان ده گوت (مریه می پاکیزه ی دووهم). به جۆریک بانگی خوی ده کرد، وهک بلێی براده ر و دلداریه تی. له گه ل ئه وه ش له کاتی که دا ده شی هه ست و نه ستی کی وه ها، به سیفه تی هه لکشانی پالنه ره سیکسییه کان لیک به دینه وه، که چی ته نیا برتی که م له په رمزییه تی سیکسی له پێنازه که یدا به دی ده کری» (٤).

هه ر به فیعلیش خۆشه و بیستی پاک، دلخوازه کاته خوا یه ک و شایانی په رستنیکه زاهیدانه و سۆفیگه رانه یه. لیره وه عاشق گۆرانی و شیعر ده لێ، بۆ ئه وه ی خوی خۆشه و بیستی ستایش بکا، هه میشه

جهسته یه که پێشوه خت هه موو پاژه کانی له ریگه ی شه رمه وه ئیفلج کراوه: زمان ناتوانی وشه کان له ده روونه وه په روه وانی رابگه یه نی. زمانی شه رم له هه موو هه لۆیستی که دا پیمان ده لێ ترس و مه حال هه یه، به لām پیمان نالی هیوا و بویری هه یه. لیره وه زمانی شه رم بیده نگیه کی قوول له راست ژیاندا هه لده بژیری. به م په نگه ش کۆمه لگه ی شه رم، کۆمه لگه یه کی ناچالاک و بیده نگه. لیره شه رم هه موو سنووریکه پۆلایین، بۆ ئازادییه کانی جهسته ده کیشتی؛ چاو ئه و پاژه شکۆمه نده ی جهسته، له سای هه ره سی رۆحی شه رمندا، که م بینا ده بی و وه زیفه گرنه م رۆیی - کۆمه لایه تییه کانی خۆی له ده ست ده دا، که به ئازادی هه موو جوانیه کانی ژیان و سروشت بینه ی. چاوی شه رم له پانتایی ژبانی کۆمه لایه تیدا، ترسیندراوه له نیگا کردن؛ ئه وه چه مکی «نه زه ره رام» ه، که سووکایه تییه کی گه وه ی به چاو و وه زیفه م رۆیه کانی ئه م ئه ندامه کورده وه، به م په نگه له پشت دیارده ی شه رمه وه، هه میشه لیکدانه وه ی ئایینیانه هه یه، با دوور نه رۆین ده ستی شه رم نیش هه رگیز ناتوانی چیژ له چالاکیه کانی عه شق بکا. ئه وه چه مکی خۆشه و بیستی پاکیزه یه، که نا هیلتی جهسته ی ئیمه له بوونی خۆیدا ئازاد بێ. ئه وه چه مکی خۆشه و بیستی پاکیزه و دابونه ریت و ئه ده بیاتی میلی گه نده ل و فه لسه فه ی ئایدیالیستی و باوه ری ئایینی خورافییه، که به های شه رم به هه موو پاژیکی جهسته مان ده به خشن، به م په نگه جهسته ی شه رم، جهسته یه کی کلۆله له م جیهانه دا.

راستییه که ی شه رم زمانی شارده نه وه ی خۆشه و بیستی جهسته یه. زمانی ئه و درۆیه یه، که جهسته و عه قل فیری بوونه. زمانی که درۆی ته قواو پاکیزه یی و سه رمه شقی ئه خلاق به جهسته ده کا. به هایه که که وینه ی سه لیبی جهسته مان پیده به خشی، بونیادی که، بونیادی جهسته ویران ده کا، بونیادی که رۆحیکه سه راسیمه و یوتۆپیایی ده خو لقی، بونیادی که رۆحیکه شه که ت به ره م ده هینتی، که به دوای چیژ و ئارامی و یه قینی مه حالدا ویتسه. بونیادی که به مانای وشه، تاکه دۆراوه کان (ته نانه ت کۆمه لگه دۆراوه کانی) گیرۆده ی ده سه لاته کولتوریه که ی ئه ون.

له خۆشه و بیستی پاکدا، په هه ندیکه هاو لفی ئیمانی سۆفیگه رانه ی ئایینی هه یه: وهک چۆن سۆفی عه شقی خودا ده بی؛ به م شیوه یه ش دلدار عه شقی دل به ره که ی ده بی. له هه ر دوو حاله ته که شدا جهسته خۆی له خۆیدا هیچ بابه خیکه ئه وتۆی نییه، ته نیا په رۆسه یه کی ده گمه نی

خۆشه‌ویستییه‌ن.

وهک ده‌زانین له کولتووری شه‌رمی ئیمه‌دا، میژووی به‌های خۆشه‌ویستی پاک، که به‌های باوه‌رپکی میلییه له‌ناو خه‌لکدا، پیناویکی کاربگه‌ره بۆ پووجه‌لکردنه‌وه و په‌تکردنه‌وه‌ی خۆشه‌ویستی راسته‌قینه. ئەو خۆشه‌ویستییه‌ی که رۆح و جه‌سته پیکه‌وه ئەنجامی ده‌دن. (گرفته‌که ئەوه‌یه که خۆشه‌ویستی له کۆمه‌لگه‌ی ئیمه‌دا، به‌شپه‌یه‌کی به‌رجه‌سته بوونی نییه). هه‌میشه له کۆمه‌لگه‌ی ئیمه‌دا دایک و باوکان کوره هه‌رزه‌کاره‌کانیان (کچانیش زۆر به‌نه‌ین) فێرده‌کن، که خۆشه‌ویستی پاک بکه‌ن. به‌و مانایه‌ی که هیچ جوژه پتوهندییه‌کی سیکسی (ته‌نانه‌ت ئاماره‌کانی سیکسیس) دانه‌زێتن. ئەمه‌ گوتاریکه له‌گه‌ل قه‌ده‌غه‌کردنی پرۆسه‌ی عه‌شق خۆی ده‌گونجینی و پاساویکه بۆ په‌تکردنه‌وه‌ی ئەو عه‌شقه‌ی که به‌ فیعلی بکری. ده‌سا لێره تاک چهند بیه‌ش ده‌بێ له پراکتیزه‌کردنی هه‌ستی سۆز و خۆشه‌ویستی، هینده‌ش شه‌یدای خه‌یالی خۆشه‌ویستی پاک ده‌بێ. به‌م په‌نگه ئایدیای خۆشه‌ویستی پاک زمانی ئازار و شکسته‌کانی خۆشه‌ویستی پراکتیکیه. ئەمه له به‌ره‌تدا گومانی ئەخلاقیی تاک و کۆمه‌لگه‌یه، له شه‌رعیه‌تی بوونی خودی خۆشه‌ویستی. که‌واته پیناسه‌ی خۆشه‌ویستی پاک، به‌ده‌ر له وه‌عزتیکی پوچی ئایدیالیستی هیچی دیکه نییه، که به ئیمه ده‌به‌خشری، وانه‌یه‌که شه‌رمنمان ده‌کا و جه‌سته‌مان له واقیعی ئیستای هه‌زه‌کان و خه‌ون و بیه‌رکردنه‌وه‌مان جودا ده‌کاته‌وه و په‌وشتی کۆمه‌لایه‌تیمان به‌ره‌وه‌لدیری شله‌ژان و نیگه‌رانی و وه‌هم ده‌با. که‌واته با ئیمه له وینای پر له وه‌هم و تیکشکاوماندا، خۆشه‌ویستی پاک بکه‌ین، (که ئەمه له واقیعدا خه‌ونیتیکی تالی خۆشه‌ویستی راسته‌قینه‌یه)، تا هه‌رگیز له سایه‌ی سیسته‌میکی کۆمه‌لایه‌تی و عه‌ق‌ل‌تیکی ئازاد دا، خۆشه‌ویستی پۆزه‌تیفانه‌ی به‌ کرده‌وه نه‌که‌ین. به‌م په‌نگه‌ش ریز له یاسای ئازاره‌کانی جه‌سته و رۆحی خۆمان ده‌گرین و ریز له یاسا کۆمه‌لایه‌تیانه‌ش ده‌گرین، که کولتووریتیکی پر له نیفاق و شه‌رمن به‌ره‌م ده‌هین، کولتووریتیکی، که‌کولتووری وه‌هم و نه‌خۆشی و شکسته‌کانه. کولتووریتیکی، که به‌ره‌می واقیعی ئەزموونی شکسته‌کانه: شکستی رۆحی مرۆییمان. به‌هه‌رحال (۳۳۵۰) سال به‌ر له ئەمرۆ له ولاتی میسری سه‌رده‌می فیرعه‌ونه‌کان، پیره‌مپدییک «به‌نده‌ی (سینۆه) ی پزیشکی تایبه‌تی فیرعه‌ون» ده‌لی: «هه‌رچه‌نده پیاو رووگرتووتر و شه‌رمنتر بیت، زووتر

شاعیره‌کانیش به‌م ئاراسته‌یه‌دا ده‌رۆن: جه‌سته ده‌که‌نه قوربانیی خه‌یالی شیعیری و دنیای رۆح و دنیای خه‌یاله‌کان. شاعیر که شاعر دهنووسی، ئاگای له جیهانی ماده‌ نامینی و جه‌سته له‌به‌ر چاویدا ون ده‌بی و ته‌نیا وه‌ک جه‌سته‌ی (عه‌شتار) یش ته‌ماشای جه‌سته‌ی پیروزی دل‌به‌ره‌که‌ی (ژن) ده‌کا. به‌م په‌نگه شیعیری سۆفیه‌گه‌رانه ستم له جه‌سته ده‌کا. شاعر زمانی رۆحه، که جه‌سته په‌کی ده‌که‌وی. شاعر زمانیکه، که درۆ له‌گه‌ل که‌رامه‌تی جه‌سته‌دا ده‌کا. شاعر پیمانده‌لی رۆحیتی مه‌زن هه‌یه به‌بی جه‌سته. شاعر پیمانده‌لی جه‌سته هه‌یه، به‌لام جه‌سته‌یه‌کی په‌رستراوی پیروزی بت ئاسا هه‌یه. به‌م په‌نگه شاعر گوتاری رۆحیکه به‌بی جه‌سته ده‌وی. (۵) میسریه‌کان له ستایش و وه‌سفی خوداژنیکدا ده‌لین:

«سه‌روه‌ری بۆ تو خۆشی بۆ تو ئەی په‌رستراوه زێینه‌که ئەی تاکه فه‌رمانپه‌وا ئەی سولجانی په‌روه‌ردگای مه‌زن به‌خۆی

.....

ئە‌ی دایکه ئە‌ی سه‌رچاوه‌ی رووناکی که تاریکی له‌به‌رده‌میدا قه‌تیس ده‌بی
ئە‌ی ئە‌وه‌ی هه‌موو ئافه‌ریده‌یه‌ک له‌ مرۆ به‌ رووناکی خۆت داده‌پۆشی

سه‌روه‌ری بۆ تو ئە‌ی مه‌زنی خاوه‌ن ناوی زۆر ئە‌ی ئە‌وه‌ی خودا و ماخودایانی هیتایه‌ بوون و ناوشت ئاسته

ناوت پیروزه ئە‌ی ئاستی مه‌زن
ئە‌ی ئە‌وه‌ی هه‌ناسه‌ی ژبان ده‌به‌خشی، ئە‌ی کچی په‌ع

.....

ئە‌ی ئە‌وه‌ی کۆمه‌لی ئاده‌میزاد ده‌په‌رستان
له‌به‌ر ئە‌وه‌ی خۆشیان ده‌وی...» (۶).

ئیمه ده‌مانه‌وی بلتین، که ده‌بی جه‌سته له‌ناو سیسته‌می بوون و سیسته‌می ئیماندا، بوونیتیکی نیگه‌تیفانه‌ی نه‌بی، به‌لکو ددان به‌ مافه‌ سروشتیه‌کانیدا بندری. واپنده‌چی له جیهانی کۆندا، جه‌سته بونیادی پرۆسه‌ی خۆشه‌ویستی بووی، که له‌گه‌ل رۆحدا یه‌کیه‌تی هیزی خۆشه‌ویستیان پیکه‌یتاوه، به‌لام چه‌مکی خۆشه‌ویستی پاک، (که ده‌شی ئەم چه‌مکه له میژووی فیکردا، په‌نسیپی دو‌لیزمی له‌ش و رۆح به‌ره‌میان هینا‌بی) بروای به خۆشه‌ویستی جه‌سته نییه. پیتاویه جه‌سته ئەم خۆشه‌ویستییه پیس ده‌کا، یا قودسیه‌ته‌که‌ی ده‌شکین. له‌مه‌وه شه‌رمکردن له جه‌سته و هه‌ز و چیتزه ماددییه‌کان، به‌هاو خه‌سله‌تی ئەم ته‌رزه

شۆری و جلهکانم له بهرکردوه و ویستم بگه پیمه وه، له ناکاو گویم له دهنگی ژنیکی بوو که وتی: کوربه جوانه که ناوت چیه؟ که سه یرم کرد ئه و ژنه ی له ناوم ده پرسنی کراسیکی که تانی له بهر دایه و کراسه که ی ئه وهنده ناسک بوو که سینگی دیار بوو، دیار بوو که ژنیکی دهوله مندیشه، چونکه زیاتر له ده حهلقه ی زیتر و زبوی له ده ستدا بوو و لیوی سوور بوو و چاوه کانی رهش بوو و له پرچی سه ری که به رۆن چه ورکرا بوو بۆنیکی خوش دههات، نازانم بۆچی من که له خانه ی ژیان ئه وه موو ژنه نهخۆشه م بینیبوو کاتیک که ئه و ژنه م بیننی شه رم دایگرتم، که چی شه رمم له و ژنانه نه ده کرد که کێرده بهردیبه کانم به سه ر له شیاندا دههینا.

ژنه که بزه که هاتی و وتی بۆ وه لامم ناده پتسه وه؟ ناوت چیه؟ وتم: ناوم (سینۆهه) یه...

وتی: ناوه کهت چه ند خۆشه، تۆ به م سه ره تاشرا وه وه ئه وهنده جوان بی ده بی به قه وه چه ند جوان تر بی؟ وام هه ست کرد به بیستنی ئه م قسه یه سوور هه لگه پام، چونکه یه که م جار بوو که ژنی به م شیه یه قسه ی له گه ل ده کردم و بۆ ئه وه ی ته ریقی خۆم بشارمه وه و قسه به کم کورد بیتم وتم: ئایا تۆ نه خۆشی و بۆ چاره سه ره هاتوی؟... (۹)

وینه ی ئه م پزیشکه نزیکه ی (۴۰۰۰) سال بهر له ئه مرۆ، هه ر ده لینی وینه ی کوربه کوردیکی شه رمنی ئه م سه رده مه یه، که له رووبه روو بوونه وه ی ژن ده ترسی و ده شله ژنی. ئه م پیاوه له م هه لئۆسته دا به پیتی ته مه ن، یه که م ئه زموونی بووه؛ له چوارچێوه ی نه ریتی میسریشدا، ئه زموونی دیکه ی زۆری له م بابه ته ی به دوادا دی.

(سینۆهه) له م رووه وه کورپکی به خته وه ره، که وه ک لاوی ئه م سه رده مه ی ئیمه، په رستگه و ده سه لات و پۆلیس به ناوی ئه خلاقه وه چاودیری ناکه ن. (سینۆهه) ژنیکی شۆخی ده وله مه ند بانگی ده کا و ده بدوینی، به لام لاوانی ئیمه په رستگه و خیزان و ده ولت سه رکۆنه ی ده که ن و ده یترسین. لیروه وه لاوی ئیمه به لال بوون، ناچار ده کری ژن بێنی یا شوو بکا: سه رووتیک که پر له میژووی خوتناوی عاشقه کان و ژنه کان.

ده شی پیاوی کورد به شیوه یه کی وه ها نازادی وه ک (سینۆهه)، که هیچ ده رفه تیکی شه رعی و نه ریتیکی بۆ ئه م جوړه ریکه وت و پتیه ندی و دیدارانه نییه، هه رگیز گه فستوگۆبه کی له م چه شنه ی له گه ل ئافره تیکدا بۆ هه لئه که وێ.

بێگومان (سینۆهه) ش بهر له وه ی له گه ل ژندا تیکه لاو بێی و له که شه وه وا و کۆمه لگه یه کی نایینیدا، که

گیروده ی ژن ده بی و زیاتر په نج ده دات و تووشی زیان ده بی» (۷). لیته ئه م وشه فه لسه فیانه پیمانده لێن، بۆنی نازاری خۆشه ویستییه کی ئایدیالیستی (خۆشه ویستییه کی پاک) له م قسانه وه دی، ئه و خۆشه ویستییه ی که به ده ر له به هاو ئاکاری شه رم، هیچ به هاو ئاکاریکی دیکه ناسی. هه لبه ت ئه و زیانه ی ئه م پیره مه یره ده یلی، زیانه له ژبانی ماددی و وزه ی رۆح؛ زیانیکی رۆح له ناو خۆشه ویستی پاکدا، وزه که ی داده چۆر و جه سه ته ده یته ماده و کیانیکی بێ که لک و له کارکه وتوو، سا خۆشه ویستی پاک وزه یه بۆ خه یالیکی بیه وو ده؛ بۆ وه م و بۆتۆیا، بۆ سه رکردن و داپۆشینی واقع. ده لاله ته له و حاله ته ی، که ویستی مرۆفایه تی په کی که وتوو.

ئه م پیره مه یره به ئه زموونه پیمانده لێ، واقع ی مرۆفایه تی به ده ر له ئه زموون هیچی دیکه نییه. ئه و ئه زموونه ی، که له پراکتیکدا خۆی به ده رده خا، ئه و ئه زموونه ی، که به ره مه ی واقعیه و گه لیک جار ناکۆکه له گه ل هز و ویست و خه یالی مرۆف. ئه و ئه زموونه ی، که ده شی له هه ر ساته وه ختیکدا کتوپر خودمان بتاسینی. ئه وسا تیده گه ی، که ئیمه له کوپی پایه کانی ژیاندا ده ژین! ئه وسا تیده گه ی، که ژبانی خه لکیک هه یه، هه رگیز به بی باجدانی مرۆبی ناچیتته سه ر. ئه زموونی ژیان، که ئامانجی فیترکردنه، باجی له ئیمه ده وی، ئینجا ئه م باج ستاندنه ماده ی بی، یا مه عنه وی بی.

ژبانی بی ئه زموون، ژبانیکی کرچ و کال و شه رمنه. ژبانیکی هیشتا شه رم له هه موو شتیکی ده کا. ژبانی بی ئه زموون وه ک مندالکی فره شه رمنه: هه میشه ده سه له میتسه وه له به راته تی خۆی، ده ترسی له ناو جیهانی پاکی خۆیدا، به راته ت له جیهانیکی پر له کیشه دا بی ئه زموونییه. مندال، که بی ئه زموونه چۆن رووبه روو بیه ته وه؟ رووبه روو بوونه وه له گه ل ماهیه تی ژیان؟ به لام تۆ بلیتی مندالی شه رمن یاخیه کی ئه م جیهانه ش نه بی، که نایه وی پاکی خۆی له ده ست بدا؟ به لام ئه فسوس، بی سووده ژبانی بی ئه زموون! چ شتیکیش له مرۆف گرنگتره له ناو ماهیه تی ژیاندا؟ بۆیه ئه زموونی ئیمه ته نیا له گه ل مرۆفه. له ویه ش ژیان و خوا و گه ردوون و خۆمان ده ناسین. (۸)

ئه م پیره مه یره باس له واقع ییکی نزیکه ئه مرۆ، واقع ییکی باوی ئه مرۆی کۆمه لگه ی ئیمه ده کا: پیاوی شه رمن، پیاویکی بی ده سه لات و خه یالییه. له رووداویکی ژبانی تایبه تی خۆشیدا (سینۆهه) ده لی: «رۆژنیکیان دوا ی ده رکردنی لاشه یه ک له حه وزه که خۆم

سه‌رده‌مه، له هه‌مان کاتدا به‌رگه‌یه له مێژووی خۆرسکی نازادیش؛ ئەوکاتە‌ی هێشتا هیچ که‌سێک گومان له سروشتی جه‌سته نا‌کا و ئەم کیانه با‌یۆلۆژییه، نا‌که‌وێته به‌رده‌م هه‌لمه‌تی تۆمه‌تبارکردن و پیناسه‌ی ئێ‌را‌ده‌ی خوا.

له‌ چیرۆکی ئە‌فسانه‌یی ئایینه‌ی که‌تاپه‌رسته‌کاندا، به‌ پێچه‌وانه‌ی با‌وه‌ر و کولتوری میسرێیه‌کان، له‌ ئە‌نجام و تۆله‌ی گونا‌هی (ئاده‌م) و (حه‌وا) جه‌سته‌ داده‌پۆشری. لێ‌ره‌ وه‌ک ب‌لێنی جه‌سته‌ به‌هێما، ر‌واله‌تی ئە‌م سزادانه‌ بگه‌یه‌نی. جه‌سته‌ له‌ به‌هه‌شته‌وه (هێمای سروشت)، که‌ هێشتا ر‌ووته، کاتێک که‌ تو‌ور د‌ه‌دری بۆ سه‌ر زه‌وی (هێمای شارسانیه‌ت) داده‌پۆشری. زه‌مه‌نی (ئاده‌م و حه‌وا) زه‌مه‌نی ئە‌و سه‌رده‌مه‌یه، که‌ میسرێیه‌کان س‌کالا له‌ گۆرانی زه‌مانه‌ ده‌که‌ن، ئە‌م ر‌و‌دا‌وه‌ی چیرۆکی (ئاده‌م و حه‌وا)، س‌کالا‌ی هونه‌رمه‌نده‌که‌ی ها‌ورپتی (سینۆهه) مان به‌ بیردێنیه‌وه. نیشانه‌کانی له‌نا‌وچوونی ئایینی کۆن و ها‌نتی ئایینی نوێ. ئە‌مه‌ سه‌رده‌می ن‌زیک‌بوونه‌وه‌ی دروست‌بوونی ئایینه‌ی که‌تاپه‌رسته‌کانه. سه‌رده‌می م‌لم‌لانیی نیوان (ئاموون)ی د‌یترا‌و و به‌رجه‌سته‌ی خ‌وای کۆن و (ئاتوون)ی نه‌د‌یترا‌و و نا‌به‌رجه‌سته‌ی خ‌وای نوێ. م‌لم‌لانییه‌ی له‌نیوان ب‌تپه‌رسته‌ی و یه‌که‌تاپه‌رسته‌یدا. لێ‌ره‌وه‌ م‌یژووی دروست‌بوونی گه‌ردوون و گ‌وراندن و چیرۆکی (ئاده‌م و حه‌وا) سه‌ره‌له‌ده‌دا و ده‌نووس‌ریته‌وه: (ته‌ورات) به‌ره‌مه‌ی ئە‌م هه‌لومه‌رجه‌ م‌یژووییه‌یه.

ئە‌م گوتاره‌ (گوتاری ها‌ورپ هونه‌رمه‌نده‌که‌مان) پ‌رسیارێک ده‌کا؛ جه‌سته‌ بۆ داده‌پۆشری؟ ده‌شی ئە‌م پ‌رسیاره‌ پ‌ر له‌ نیگه‌رانییه، نیشانه‌ی سه‌ره‌ مه‌رگی ئایین و شارستانیه‌ته‌کانی جیهانی کۆن ب‌ی. ئە‌م پ‌رسیاره‌ ئاماره‌یه‌کی پ‌تیه‌ بۆ سه‌رده‌می دروست‌بوونی ئایینه‌ نوێیه‌کان (ئایینی یه‌که‌تاپه‌رسته‌ی). هه‌ر له‌و سه‌روه‌نده‌شدا (ئه‌خ‌نا‌توون) ده‌لێ: «ئە‌ی گه‌لی میسر له‌ ئە‌م‌رۆ به‌ د‌وا‌وه‌ ته‌نیا یه‌ک خوا له‌ جیهاندا فه‌رمان‌ر‌ه‌وایی ده‌کات و ئە‌ویش (ئاتون)ه‌ و جگه‌ له‌ ر‌ووناکی ئاتوون هیچ ر‌ۆشنا‌یه‌ک له‌ جیهان نادات» (١٢).

له‌ویش شه‌رم ده‌لاله‌ت له‌ دا‌پۆشین ده‌کا. واته‌ جه‌سته‌ که‌ داده‌پۆشری، م‌رۆق‌ایه‌تی دو‌وچاری شه‌رمه‌زاری ب‌ی. له‌وێ دا‌پۆشین ده‌لاله‌ت له‌لادان و ب‌ی ش‌ه‌رمی و خ‌ودانه‌په‌رستی و ن‌زیک‌بوونه‌وه‌ی (ر‌ۆژی د‌وایی) ده‌کا.

به‌م ر‌ه‌نگه‌ له‌ ق‌و‌ناعی په‌ره‌ستاندنی بی‌ری یه‌که‌تاپه‌رسته‌یدا، و‌اتا و چه‌مکه‌ ئە‌خ‌لاقییه‌کانی جه‌سته‌ ده‌گۆرین. (راستییه‌که‌ی واقیعه‌تی شه‌رم‌نده‌ی له‌ش، له‌گه‌ل گه‌شه‌کردنی سیسته‌می پ‌ات‌ر‌ارکی گه‌شه‌ده‌کا. بۆیه ئیجه‌ لێ‌ره‌ مه‌به‌ستمان با‌وه‌ری هه‌موو ئە‌و ئایینه‌یه، که‌

خه‌سه‌ته‌ی ئە‌م کۆمه‌لگه‌ و که‌شه‌وه‌ی گۆشه‌گیرکردنی م‌رۆقه‌ (خانه‌ی ژبان= فیرگه‌ی پ‌زیشکی ئە‌و سه‌رده‌مه، که‌ که‌هینه‌کان به‌ر‌تپه‌یان بر‌د‌ووه) شه‌رم له‌ ن‌زیک‌ بوونه‌وه‌ی ژن ده‌کا و دو‌وچاری ش‌ه‌ژان ده‌ب‌ی. له‌مه‌وه‌ دیاره‌ پ‌رۆسه‌ی سه‌ره‌له‌دان و ر‌یک‌خ‌سته‌نی پ‌تپه‌ندییه‌ کۆمه‌لگه‌یه‌تییه‌ مه‌ده‌نی و سا‌خ‌له‌مه‌کان، به‌ره‌مه‌ی ژبانی نازادانه‌ و چالا‌کانه‌ی ئە‌زموونی پ‌راکتیکی کۆمه‌لگه‌یه‌تین؛ وه‌لێ خه‌سه‌له‌تیکی تاکه‌سه‌کانی نا‌وه‌موو کۆمه‌لگه‌یه‌کی خ‌و‌پ‌ار‌یز و ته‌قلیدی، هه‌میشه‌ ش‌ه‌ژاوێکی شه‌رم‌ان له‌ ژبانی کۆمه‌لگه‌یه‌تییه‌کاندا، (١٠) ئیجه‌ ده‌پ‌رسین: باشه‌ ئە‌گه‌ر (سینۆهه)ی کۆمه‌لگه‌ی ر‌ووت و ق‌ووتی ئە‌وسای میسرێ شه‌رم ب‌کا، له‌ کۆمه‌لگه‌یه‌که‌دا که‌ به‌ مانای ئە‌م‌رۆ به‌های شه‌رم، به‌های دا‌پۆشینی جه‌سته‌ ر‌ه‌ته‌ده‌کاته‌وه، ئە‌وکات‌ه‌ی که‌ جه‌سته‌ ر‌ه‌ه‌ندیکی نازادانه‌ی پ‌ته‌وی هه‌بووه، ئە‌دی ئە‌م به‌هایه‌ شارستانیه‌ی نیگه‌تیفه، که‌ بۆنی م‌یژووی ته‌کفیرکردنی جه‌سته‌ی لێ‌دی، له‌ کۆمه‌لگه‌ی عه‌با و سه‌رپۆشی ئیجه‌دا، هێما‌یه‌کانی خ‌ن‌کاندنی جه‌سته، چ فه‌رته‌نه‌یه‌ک به‌ بوونی کۆمه‌لگه‌یه‌تی و به‌ سروشتی که‌نیونه‌ی م‌رۆق ده‌کا؟!

دیسان هه‌ر له‌ هه‌مان سیاقدا ها‌ورپیه‌کی هونه‌رمه‌ندی ئە‌م پ‌زیشکه‌شمان، به‌ سیفه‌تی «ئامۆژگاری» ب‌پتی ده‌لێ: «سینۆهه،... ئە‌م خه‌له‌که‌ی ئە‌م‌رۆ به‌ شه‌قامه‌کانی شاردا ده‌سو‌رپ‌ینه‌وه، ئە‌گه‌رچی هێشتا با‌وه‌ریان به‌ ئاموون و خ‌وایه‌کانی تر ما‌وه، به‌لام ئیستا ل‌یب‌یان نا‌ترسن و له‌ جل و به‌رگ پۆشین زۆر که‌م ته‌رخه‌م بوونه‌ و ئە‌م گۆی نه‌دانه‌ گه‌یشتۆته‌ ر‌اده‌ی ب‌ی شه‌رمی، له‌به‌ر ئە‌وه‌ی خه‌له‌ک به‌ب‌ی ئاپ‌ر‌وویه‌کی زۆره‌وه‌ سنگ و سکی خ‌و‌یان به‌ پارچه‌ی ر‌ه‌نگاو‌ر‌ه‌نگ داده‌پۆشن. خ‌وایه‌کان م‌رۆقیان به‌ ر‌ووتی دروست کردووه‌ بۆ ئە‌وه‌ی به‌رده‌وام ر‌ووت و ق‌ووت ب‌ن و هه‌رگیز له‌شیان دانه‌پۆشن. ته‌نانه‌ت ژنه‌کانیش وه‌ک پ‌یاوان ب‌ی شه‌رم بوونه‌ و جلکه‌کانیان سنگ و سکیان داده‌پۆشن. من هه‌ر کات‌ی ب‌یر له‌م بارودۆخه‌ ده‌که‌مه‌وه‌ له‌و گومانه‌دام که‌ ئیجه‌ له‌ کۆتایی دنیا دا‌ین و به‌ زوویی نا‌خ‌ر زه‌مان (ر‌ۆژی د‌وایی) د‌یت. ئە‌گه‌ر په‌نج‌ا سا‌ل له‌مه‌وه‌ به‌ر ژن یان پ‌یاو ک‌راس‌تیکی له‌به‌ر‌ب‌کر‌دایه‌ که‌سینگ و سکی دا‌پۆش‌یب‌ای، به‌تا‌وانی ر‌یز ل‌ی نه‌نانی خ‌وایه‌کان به‌ر‌د‌باران ده‌کرا و ئیستا هه‌مان ژن و پ‌یاوانه‌ به‌ نازادی له‌شاردا ده‌سو‌رپ‌ینه‌وه» (١١). ئە‌م گوتاره‌ بۆ ئە‌وسای میسر کۆنس‌یر‌فاتییه؛ ل‌ی بۆ ئە‌ورۆی ئیجه‌ ده‌لاله‌تیکی دیکه‌ی هه‌یه: ده‌لێ یاسای قه‌ده‌غه‌کردنی سه‌رپۆشه، که‌ فه‌رته‌نه‌ی خ‌ولق‌اند. لێ‌ره‌وه‌ ئە‌م س‌کالا‌و نا‌ر‌ه‌زاییه، که‌ به‌رگه‌یه‌ له‌ دا‌ب‌ونه‌ریت و ر‌ه‌وشی کۆمه‌لگه‌یه‌تی با‌وی ئە‌و

له سرووت و سیستهمی په‌رستنیاندا، ره‌گه‌زی می به‌لاوه نراوه و ته‌نیا بوونی ره‌گه‌زی نیر (خودا پیاو) یان تیدا ده‌دیترئ).

ئه‌مجاره ئایین له پیناو چه‌سپاندنی ئایدیۆلۆژیای خویدا، جیگۆرکی به‌هه‌مان به‌هایه‌کان ده‌کا، بۆ رووکار و مه‌به‌ستییکی ئه‌خلاقیی و جیهانیی و مرۆفایه‌تی و گه‌ردوویی دیکه، ئه‌مجاره ئایینی نوئ، له‌سه‌ر په‌رستییی تاوانبارکردنی جه‌سته داده‌مه‌زرئ: هیرشیکیی میتافیزیکیی چر به‌ ناوی ئه‌خلاقه‌وه ده‌کرته‌ سه‌ر بوونی سروشتی جه‌سته. ئه‌مجاره جه‌سته مه‌له‌ندی واتای خودا په‌رستییی. جه‌سته پیوه‌ره بۆ هه‌لاواردنی واتای چه‌مکی خیر و شه‌ر له جیهاندا و ململانیی هیزی شه‌یتان و هیزی خوا. ئه‌مجاره دانه‌پۆشین ده‌لاله‌ت له شه‌رم نه‌کردن و لادان و بی دینی و نزیک‌بوونه‌وهی «رۆژی دوايي ده‌کا». ئه‌مه وه‌رچه‌رخانیکه له بیرکردنه‌وهی شارستانیادا، به‌لام میراتی ئایینه‌کۆنه‌کان، ئامرازکی کاربگه‌ره له‌م پرۆسه‌ی په‌رسته‌اندنه‌دا، پاش ئه‌وه‌ی که به‌ناپه‌وا به‌سه‌رده‌مه تاریکه‌کان له‌قه‌له‌م ده‌درین. به‌م ره‌نگه ئایینه‌نوئییه‌کان هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه، به‌شیوه‌یه‌کی نادیموکراسیانه دینه‌ ناو جیهانه‌وه.

ئایینی نوئی یه‌کتاپه‌رستی مه‌غزای که‌له‌پووری رابردو (ئایینی کۆن)، له پیناو شه‌رمه‌زارکردنی جه‌سته به‌کارده‌هینئ. ئه‌مجاره شارستانییه‌ت، شارستانییه‌تی سه‌رکوته‌کردنی جه‌سته و شارستانییه‌تی سه‌رکوته‌کردنی ژنه. ئه‌مجاره ده‌بێ هه‌موو جیهان شه‌رم له جه‌سته بکا و ژن شه‌رم له هه‌موو جیهان بکا. ئه‌مه شارستانییه‌تی شه‌رمه! ئه‌مجاره جیهان ده‌بیته جیهانیکی شه‌رم. واته جیهانیکی، که دوا هه‌ناسه‌ی ئازادییه‌که‌ی ده‌خنکیتدرئ، ئه‌مجاره تراژیدیای ئه‌فسانه‌کانی سه‌ر زه‌وی ده‌گوازیته‌وه بۆ جیهانی ئاسمان. هه‌موو شتیکی له‌ده‌ست هیژیکی بالادایه. به‌م ره‌نگه زه‌مین (جیهان) شه‌رم له ئاسمان ده‌کا. (گوتاری دینی پیتیوايه شه‌رمکردن و خوداپۆشین، نیشانه‌ی ئیمان؛ به‌لکو ئه‌مه ره‌گه‌زیکی نا‌ئاقلا‌نه‌ی گرنه‌گه له‌باوه‌ری ئه‌م گوتاره‌دا). به‌هه‌رحال ئه‌مجاره ئایینه‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌خلاقیی ژن، یاسای ئه‌خلاق بۆ جیهان داده‌نین. ئه‌مجاره له جیهاندا ده‌بێ هه‌موو شتیکی، که مه‌غزای جوانی و خو‌شه‌ویستی و جووت بوون بکا دابپۆشرئ، چونکه جه‌سته‌ی ژن داده‌پۆشرئ، ئیستا ئیشکالیه‌تی جیهان، ئیشکالیه‌تی ئه‌خلاق و جه‌سته‌ی ژنه. ئیشکالیه‌تی ئه‌وه که‌له‌پووره‌یه، که (حه‌وا) جیهانی به‌ره‌وه نه‌هامه‌تی برد، لیره‌وه تراژیدیای ژن و شوناسی مرۆف ده‌ست پیده‌کا! له‌وه‌که‌له‌پووره‌ی، که

(حه‌وا- ژن) به‌گونا‌هباری یه‌که‌م ده‌زانئ. ئه‌مه چونکه شارستانییه‌تی ده‌سه‌لاتی پیاوه، به‌هانه بۆ تاوانه‌کانی خوئی ده‌هینیته‌وه. ئه‌مه شارستانییه‌تی جه‌نگه‌ دژ به‌ ژن، شارستانییه‌تی جه‌نگی ئه‌خلاقیی پیاوه، دژ به‌ ئه‌خلاقیی ژن. ئه‌مه شارستانییه‌تی نیفاق و دوو پروویی ئه‌خلاقییی. سیستهمیکی کۆمه‌لایه‌تی و میتافیزیکی هه‌یه پیمان ده‌لئ، چه‌مکی ئه‌خلاق دوو پرووی جیاوازی هه‌یه: یه‌کیان ئه‌خلاقیی ده‌سه‌لاتی پیاوه، یه‌کیکیشیان ئه‌خلاقیی کۆله‌یی ژنه. ئه‌مه سیستهمی ئه‌خلاقیی پاتریارکییه. پیاو ده‌توانئ به‌ناوی ئه‌خلاقه‌وه چه‌ند ژن بپنئ و سه‌رپۆشیان به‌سه‌ردا بسه‌پنئ و ژنیش به‌ناوی ناموسه‌وه تیرۆر بکا. ئه‌مه شارستانییه‌تی مله‌پوریه دژ به‌ ئازادییه‌کان... تاوانبارکردنی (حه‌وا)، تاوانبارکردنی (ماخودا) یه‌کانه. هیتمایه بۆ کوشتنی (عه‌شتار) و خودا ژنه‌کان، ئه‌مه ئه‌و ساته‌وه‌خته میترووییه‌یه، که به‌ ته‌نیا پیاو ده‌بیته‌ نوینه‌ری خودا له‌سه‌ر زه‌وی. به‌م ره‌نگه له‌ رۆژه‌ه‌لاته‌وه (رۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راسته‌وه)، کولتووری شه‌رم هه‌موو جیهان داده‌گرته‌وه: هه‌ر له‌ شارستانییه‌تی میسه‌روه (سه‌رده‌می ئه‌ختاونه‌وه) بیگره، تا ده‌گاته سه‌رده‌می ئایینی ئیسلام (هه‌تا ئه‌مرۆش له‌ کۆمه‌لگه ئیسلامیه‌کان) ئه‌م کولتووره به‌ره‌م دئ و خوئی له جیهاندا زال ده‌کا. لیره‌وه ئیسه ده‌گه‌ینه قۆناغیکی سیاسی، که نادیموکراسیه‌ت ده‌گاته چله‌پۆیه: هه‌موو ده‌سه‌لاته‌کان به‌ناوی تاکه‌خوایه‌ک به‌رپۆیه‌ده‌چن، به‌لام له‌ناو ئه‌م ده‌سه‌لاته‌دا ره‌نگی ژن هه‌رگیز دیار نییه... له‌م ساته‌وه‌خته‌دا په‌رستگه‌ی (عه‌شتار) ده‌رووخئ و ئه‌م ماخودایه ده‌کوژئ و (ئاموون) و (ئاتوون) و (به‌عل) سه‌ره‌تا له‌بیری یه‌کتاپه‌رستی میسه‌ریدا ده‌بنه ناسنامه‌ی تاکه‌خوایه‌ک، له‌وه دیو سروشته‌وه خو‌مان پیده‌ناسینئ. (سینۆهه) له سه‌ربورده‌ی ژبانی خویدا، له‌باره‌ی (ئاتوون) ی‌خوای نوئ ده‌لئ: «من له‌ کاهینه‌کان نزیک بوومه‌وه و به‌ ئه‌ده‌به‌وه پیتیانم وت من میسه‌ریم و ماوه‌یه‌ک له‌م ولاته‌ دوورکه‌وتبوومه‌وه و به‌رله‌وه‌ی له‌ میسه‌ر برۆم ناوی خوای (ئاتوون)م بیستبوو، به‌لام سه‌رنجم لیتی نه‌دابوو و دواپیش به‌ بۆنه‌ی دوورکه‌وتنه‌وه‌م له‌ میسه‌ر نه‌متوانی له‌ باره‌ی ئه‌وه‌خوایه‌ زانیاری به‌ده‌ست به‌ینم و ئیستاکه‌ گه‌راومه‌ته‌وه چه‌ز ده‌که‌م بزائم خوای (ئاتوون) کیتییه؟ و چی ده‌لئ و چی ده‌وئ و چۆن ئه‌وه ده‌په‌رسترت.

کاهینه‌کان که‌میکی لیم وردبوونه‌وه که بزائن ئایا گالته‌یان پیده‌که‌م، یان به‌ راستی ده‌دویم و له‌دوای ئه‌وه‌ی که تیگه‌یشتن پرسیاره‌که‌م به‌ راستییه‌ یه‌کیکی

چه په ل و پيس داندر اووه، به لكو سه چاوه ده كه بې وینه په بۆ هه شتیکی دزیو و پيس. هه موو جوړه تابه یه کی پتوهند به مینه و وه زیفه سروشتیه کانی و تهنانت له دایکبوونیش گه واهی ئه مه ده دن. سفری لایبیه کان پره له نمونه ی لاهووتی له سهر ئه م ئیمانیه پته وه ی پسی ژن؛ ئه و پسییه ی، که قه بالیه کان راڅه یان کردووه له چوارچتووی راڅه کردنیان بۆ هه ردو ئیسحاحی (۲ و ۳) له سفری دروستبووندا، که ده لین له سونگه ی گوراندنی (ئاده م) له «خوئل» سه روهری بووه هی ماده ده. له رووه تاریک و سه لیه که ی ماده ده ش، که خوئی له شه هوه ته هه ستیه کاندا ده بینیته وه. ئافره ت گور اووه. به م پتیه ده شیا، که تهلۆدیه کان و قه بالیه کان قسه له سهر جووتیوونی ئافره تی به که م، حه واکه ن له گه ل ئاژه لان؛ به تاییه تیش له گه ل مارو شه ی تاندا. وهک دیاره سه چاوه ی ئه م نه گریسیه ش، کوئه ندای زازوئی ئافره ته» (۱۴). له مه وه، له فیکری لاهووتی پاتریارکید، ئیستا جهسته هینده تاوانبار و حه رامه، پتویسته له بهر نیگای خوا و نیگای حه زه سروشتیه کانی مرۆڅ داپۆشری و ون بکری. به م رهنگه میژووی دیارده ی داپۆشین هچدی دیکه ناگه یه ن، ته نیا میژووی به ندرکدی جهسته ده گه یه ن.

هاورپ هونه رمه نده که ی (سینزهه) ده تگوت قسه ی بۆ ئه م سه رده مه مان ده کرد، کاتیک ده ترسا له وه ی، که داپۆشین نیشانه ی ئاخه زه مان بی، به لام نه یده زانی، که خه لکی ئیماندار ی ئه م سه رده مه، به پیچه وانیه بیروباوه ر و ئیمانیه که ی ئه و (سه رده می ئه و)، رووت و قووتی و (ته نانت سه رکۆتیی ژن) به نیشانه ی ئاخه زه مان داده نین. هاورپ هونه رمه نده که مان، ئه گه ر له م سه رده مه دا بژیا، ئیمه پیمان ده گوت ئه م پیاوه هونه رمه ندیکه پیشکه وتنخواز و لیبراله، به رگری له مافی مرۆڅ و مافه مه ده نییه کان ده کا. ئا ئه مه یه، که ئه مرۆ سیمای مۆده ی شارستانیه تی ئه وروپایی ده یه وئ بۆی بگه رتیه وه، به لام ئه مجاره له چوارچتووی سرووت و نه رته ئاینیه کان نا، به لکو له سایه ی ده سه لاتی عه قل و بزوتنه وه ی بیری رۆشنکه ربیدا. بیگومان ئه م ره وته عه قلانییه نوئییه، دژ به یاسای ئه خلاقی هه موو ئاینیتیکی (ئایدیۆلۆژیایه کی) پاتریارکییه. ئه م ره وته نوئییه عه قلانییه، وهک ره وته لاهووتیه کۆنه که، شه مرکردن و شه مره زاری له سروشتی (ئازادی) جهسته دا ناینیته وه. بیگومان ئیستا جهسته به و ئامرازانه ئه شکه نجه ده درئ، که هیمای باوه ر و ئیمانیشن، لیره وه رۆحی ئه م جهسته یه ش له سهر زه وی ئه شکه نجه ده درئ، تا له دوا ی مردن به خته وه ر ب، هه میشه ئه شکه نجه دانی ئاینی،

له وان وتی (ئاتوون) تاکه خوای راسته قینه یه. هه موو ئه و خویانه ی که به ر له (ئاتوون) هاتوونه خوای درۆیین و هه موو ئه وانیه ی که له دوا ی ئه ویش دین خویانه کی ناراستن. ئاتوون ئاسمان و زه وی و رووباری نیل و هه موو بوونه وه رانی دروست کردووه و هه میشه هه بووه و له مه و به دواش ده بیت و ئیستا خوئی نیشانی کوره که ی خوئی، فیرعه ون، داوه و هه مووان ده بی بیسه رستن، ئه م خویانه به پیچه وانیه خویانه کانی تر که هه موویان ناراستن دیاری خه لکی ناویت و حه ز ناکات که س قوربانیه ی بۆ بکات و به یه ک چاو ده روانیته ده وه له مه ند و هه ژار و هه ر که سییک که باوه ری پی بهینیت له په نای خویدا دایده نیت، (ئاتوون) به پیچه وانیه خویانه درۆینه کان هه رگیز نامریت و له هه موو شوینیکدا هه یه و هیچ رووداوئیک به بی وستی ئه و روونادات» (۱۳). ئیمه لیره بوئی په یامه که ی (مه سیح) ده که ی و رۆحی هه موو ئاینیه یه کتا په رسته گه وره کانیش، له م وینه یه دا به دی ده که ی: یه ک خوای ئافه ریده کار هه یه، که که س ناینی. لیره ده سه لاتی پاتریارکیی له سهر زه وی، ده بیته ده سه لاتیکی ره های میتافیزیکیش.

من پیموایه ئه م هوشیاریه ئاینیه نوئییه له وساووه، ئیش له سهر میژووی پرۆژه یه ک ده کا، که من ناوی لیده نیم: میژووی پرۆژه ی کوشتنی جهسته. ئه مه به ناوی پاکژایه تییه وه، پاکژایه تی ئه خلاقیانه ی جهسته وه ده کری. ده سا چه مکی (خۆشه ویستی پاک) یش، ئه م پاکژایه تییه ئه خلاقییه ی جهسته ناگه یه ن، که رۆح و خه یالی (رۆمانسییه تیکی بې وینه ی) ئایدیالیستی بالاده ست ده بن؟ به م رهنگه خۆشه ویستی پاک، لووتکه ی شه رمکردنه له واقعی خۆشه ویستی، له و ره گه زه ی دیکه ی، که ده مانه وئ خوشمان بوئ. واته ئیمه ئه گه ر شه رمن نه یین، پرومان به خۆشه ویستی نمونه یی و ئایدیالیستییه نییه.

به هه رحال ئه مجاره جهسته کلۆتیکه به دفه سالی که ونیه، بۆ هه ر شوینیک بچت چاودیری رۆحی فیرشته کان لپی ده پرسنه وه. لیره وه جهسته مۆرکی خه سلته ته کانی وینه ی شه ی تانی لیده درئ.

ئه م دوا هوشیاریه ئاینیه، که جیهان به ره و یه کیه تییه کی میتافیزیکیه ده با، له سیاقی په ره ستاندنی میژووی خویدا، داپۆشین جهسته ی ئافره ت ده ئافرتی. ئه م داپۆشین ده بیته پتوانه بۆ ئاکاری جوان، بۆ ئیمان و خویانه رستی، لیره وه ئه م ئاینیه شه رم به م مانایه به کارده هین: مانای داپۆشین له شی ئافره ت. له روانگه ی لاهووتیه تی یه هودیه وه «ژن به

له سه هری سه ره وه ده سه لات و سه روک، ئنجا له ناوه ندی باوک، له خواری خواره وهش ژن و مندالانن، که قوربانیا نی یه که من).

به هه رحال ده شی ئه شکه نجه دانی جه سته، ئه شکه نجه دانیتکی ئه خلاقیی، یا سیاسی بی: ئه و بیان به ناوی ئایین و ئه میان به ناوی سیاسه ته وه ئه نجام ده درین. هه ردوو کیش ده شی بۆ ئامانجه کانی یه کدی پاسا و بن. راستییبه که ی حکومته ره هاکان، که جه سته له روانگهی تاوانه وه (هه ر تاوانیک بی) ئه شکه نجه ده دن، له بنه رته دا له میژووی ئه و ره هه نده میتافیزیکی - ئایینییه به ده ر نییه، که جه سته به شتیکی ماددی بی به ها و فانی له قه لهم ده دا. ئه مه چه ندین هه زار ساله، تیروانینیکی سه رتا پاگیری بیی مرۆفایه تییبه، له ئاست حه قیقه تی جه سته دا. هه ر بۆ نمونه: ئیمه له کتیبه کانی (هرمس) دا، که دو ا ئه لقه ی بیی بته ره ستییه و «له هه مان کاتدا سه ر به فه لسه فه ی گریکی و ئایینی میسراییه» (١٦)، ئه م گفستوگۆبه له باره ی بیروکه ی دو الیزمی (دو وانه یی) له ش و رۆح ده خوینینه وه: (هرمس) به (تات) ی کوری ده لتی: «ئه گه ر له ئیستا وه ده ستت به رک لیبوننه وه ی به ده نی خۆت نه کرد بی، ئه وه ناتوانی خۆت خۆشبوئی، کاتیک که خۆشت خۆش ویست ئه وه خاوه ن عه قلی، ئه وساش زانست به ده ست ده هیتی.

تات: ده ته وی چی بلینی ئه ی باوکه؟

هرمس: کورم، مه حاله له یه ک وه خندا پا به ندی شتی له ناو چوو «فانی» و شتی خوداییش بین، بوونه وه ره کان یا به رجه سته ن، یا نا به رجه سته ن، به م ره نگه له ناو چوو له خودایی جودا ده کرتیه وه...» (١٧)، «له مه وهش مرۆفایه تی له دوو پاژ پینکدی، پاژتیکی خودایی و پاژتیکی فانی، که جه سته یه... چونکه چشتی زه وینی، که جه سته حه ز ده کا خاوه نیان بی، نامۆبه به هه موو پاژتیکی بیی خودایی... که واته نامۆشه به مرۆف... هه ره ها خودی جه سته ش نامۆبه به ئیمه، و تیرای ئه مه ش پیویسته بیز له با به تی ئاره زوو و ئه و شتانه ش بکه پینه وه، که وا ده که ن به دوای ئاره زوو بکه وین» (١٨). به م ره نگه سه ره تای بیروکه ی سیسته می ئه خلاقیی ئایینه نوئییه کان به ده رده که وی: رووی نیگه تیفانه ی جه سته و رووی پۆزه تیفانه ی رۆح - بیی خودایی. (١٩).

لیتره وه ک ده بینین دا براتییک له نیوان جه سته و رۆحدا، له سه ر بنه مای سووک کردن و ریزنه گرتنی جه سته پرووده دا... ئه م ماده ده ئو رگانییبه، که ده بیته نیشانه و با به تی سووک کردن و ریزنه گرتن و بیتزلیکردنه وه، ئینجا پرۆسه ی سه ره له دانی به های شه رم له سیسته می بیی

خاوه نی ره هه ندی ئه شکه نجه دانی سیاسیشه. ئه مه حالی جیهانی کۆن و کۆمه لگه ته قلیدییه کانی ئه مرۆبه. ده سه لاته تیو کراتییبه کان، ئایدیۆلۆژیای ئایین ده که نه ئامرازتیکی ره های شه رعی ئامانجه سیاسییبه کانیان، ته نانه ت ده سه لاته عه لمانییه کان له کۆمه لگه ی ته قلیدی ئیمه دا، ریاکارییه کی بی وینه به ئامانجه سیاسییبه کانی ئایین ده که ن، له جیهانی کۆندا فیرعه ون و پاشا خۆیان به کوری خوا زانیوه. ئه مه خۆی له خۆیدا میژووی به سیاسه تکردنی ئایینه.

ده سه لاته سیاسییبه کۆماری و پادشاییه کانی جیهانی ئه مرۆی نادیمو کراسییش، زۆر جار ئایین به باشترین کارتی سیاسی ئامانجی ده سه لاته کانیان ده زانن. فو کو ده لتی: «جه سته ش نقوومی ناو کایه ی سیاسییبه. پیوه ندییه کانی ده سه لات کار ی تیدا ده که ن به شیوه یه کی راسته وخۆ. ئه و به ئیشی ده خا، مۆری لیده دا، هه لیده سه نگی نی، ئه شکه نجه ی ده دا، ناچار ی ده کا کار بکا... ته نانه ت جه سته نابیتته هیتزیکی به که لک، ئه گه ر له یه ک کاتدا جه سته یه کی به ره مه مه یین و جه سته یه کی کۆپله نه بی» (١٥). به م ره نگه ده سه لاتی سیاسی نادیمو کراسی، هه وللی له ناو بردنی جه سته ده دا، کاتیک که وه ک کیانیکی سیاسی ره خنه گر ته ماشای ده کری. ده سه لاتی سیاسی، که خۆی به نوینه ری خوا زانی، خۆی به تاکه ده سه لاتیک و تاکه باوکیک ده زانی له کۆمه لگه دا. لیتره وه جه سته بی به ها ترین مۆلکی ره وای پرۆسیسی ئه شکه نجه دانی ئه و باوکه یه. ئا لیتره وهش به ناوی خاوه دژایه تی بوونی جه سته ده کری. ئه مه میراتییکه له خاویه کۆنه کانی وه ک (به عل)، بۆ سیاسه تی خۆیناویی سه ره ده مه کانی پاش خۆی ماوه ته وه.

(له کۆمه لگه ی ئیمه دا ئه م پرۆسیس و میکانیزمه ی ئه شکه نجه دانه، به فره وانی له خیزانه کاندایه پیره وه ده کرتین: وه ک نه ریتیک، که نه ریتیک باوکسالارانه یه، له شی ژن ئه شکه نجه ده درئ، مندالانیش ئه شکه نجه مه منده هه میشه ییه بی تاوانه کانن. راستییبه که ی باوکسالاری نه له مندال و نه له ژن تیده گا، ئه و ته نیا له ده سه لاتی چاوچنو کانه و مله وورانه ی خۆی تیده گا. ئه مه کرۆکی سیاسه تی هه موو ده سه لاتیک سیاسی خیله کیی و نادیمو کراسییبه، له راست تاکه کانی کۆمه لگه دا. ده شی زۆریه ی جار جه ماوه ر ئه و منداله بی تاوانانه بن، که وه ک باوکیکی ده به نگ و مله وور، ده سه لات تاوانباریان ده کا، ئه مه پایه کانی وینه ی قووچه کیکی سیاسی و کۆمه لایه تییبه له کۆمه لگه ی پاتریارکیی ئیمه دا، که به رجه سته ی پرۆسیسی سته م و ئه شکه نجه دان ده کا:

مرۆقشایه تیدا دهست پیده کا. لیتره وه جهسته ده بیته «به ندیخانه»، به ندیخانه ی دهسه لاتی ئیمان و باوه ری راست.

ئیسستا ده بی ئه م به ندیخانه یه «جهسته»، که پر له سه رچاوه و کانی ناره زوو و شه هوه ته، به نامراز و هیمایه کانی دهسه لاتی شهرم (ته قوا، په چه، سه رپوش، بالا پوش...) پرووختیندری! نه مانه ئیمانیکه راست و دروست، روحتیکه پاکه شکومه ندی بالا مسوگه ر ده کهن، ئیسستا هه لبه ت شهرم، نه و نامرازه (به ها) نه خلاقیه به، که جهسته تیکده شکین، لیتره وه نه گه ر شهرم ده لاله ت له ونکردن و به نه فره تکردن و داپوشینی جهسته بکا، له پیناوه یه کانه یی بالا ی دهسه لاتی روچدا (شکوژی ناعه قلانی میتافیزیکی)، که پرهنسیپی یه کیه تی ئایینی و یه کیه تی چه مکی خودایه، ده بیته به شیک له بیروباوه ر و ئیمانیکه رووختینه ر. واته وه ک چون نه م ئیمانیه دژ به هه موو بیروکردنه وه یه کی عه قلانییه، به م رهنگه ش دهسه لاتی شهرم، دژ به هه موو بیروکردنه وه یه کی عه قلانییه.

فیرعه ون. وه رگپیرانی سه یدا شیخ زرار. به رگی یه که م. چاپی دووهم، ل ۱۳۰.

۸- من مندالیک دناسم ته مهنی (۱۰) سالان ده بی. روژتیک هاته عیاده که م (عباده ی نایاسایی میللی گه ره کان)، له شهرمان (مندالیکه شهرمنه) شیوا و وه ها لیتی تیک چوو، له جیاتی نه وه ی سه لام بکا و بلتی (سه لاموعه له یکوم)، گوتی (بیسمیلاهی ره حمانه ره حیم).. که نه و روپی ئیمه (خوم و کاک سه رکه وت وه لی کارمه ندی چالاکی گو قاری-رامان-یشم له کن بو) دامانه قاقای پیکه نین. دیمه نه که چه ند تراژیدی بو، هینده ش کو میدی بو. باسی کاربگه ربی کوشنده ئامیزی شهرمان کرد ته نانه ت له سه ر ده روونی مندالانیش. من ده زانم نه م هه لوه سه ته پر له شه رمرکردنه، پاشان نه م منداله ی زور نازار داوه. ئیمه ده زانین، نه م منداله که گه وره ش بو، به زوری که سایه تیه کی شهرمنی لیده ره چی. به م شیوه یه ئیمه بمانه وی و نه مانه وی، کوری کو مه لگه یه کی شهرمنین.

۹- میکا قالتاری. سینوهه / پزیشکی تاییه تی فیرعه ون، وه رگپیرانی سه یدا شیخ زرار. به رگی یه که م- دووهم، ل ۶۶-۶۷.

من لیتره به های میژووی، داخو چه نده سه رچاوه یه کی دوکو میتنه یانا، نه م کتیه م به لاوه گرنگ نییه، به لکو حه قیه تی میژووی و نووسینی نه و برگانم به لاوه گرنگه، که باس له دیارده ی شهرم ده کهن. واته به لای منه وه میژووی دیارده ی شهرم گرنگه، که پیده چی له گه ل میژووی شارستانییه تدا په یدا بووین.

۱۰- راستیه که ی هیچ مرۆقیک به رله وه ی شهرمن بی، نازاد نییه و نه گه یشتوته پله ی نازادی. مرۆق که گه وه رتیکه شهرمنی هه بوو، کو مه لگه و جیهان به به ندیخانه یه کی گه وره ده زانین. لیتره وه مرۆقی شهرمن بوونه وه رتیکه کوبله یه: کوبله ی نه و ویزدانه شه رمنیه، که خود (من) شهرمن ده کا. بیگومان به رله وه ی سایکولوجیا یه کی شهرمن هه بی، سایکولوجیا یه کی نازاد هه یه، واته به رله وه ی کو مه لگه یه کی نازادیش هه بی، کو مه لگه یه کی شهرمن هه یه. ئینجا ده بی بزانی له روانگی بایولوژییه وه، شهرمکردن بنه مایه کی سیکسیانه ی هه یه. واته چه پاندنی سیکس، (فرۆید) له م باره یه وه، که خه ونان لیکده داته وه ده لتی: «کاتیک بیرری سیکسی نه ستیمان ده بیته ناره قی ده موچا و جیکه ی نه ندامه کانی زاوژی ده گرتیه وه، ئیتر له بری نه وه ی نه ندامه کانی زاوژی وه لامی بده نه وه، روو سوور هه لده گه ریت». وه ک ده شنزانی روو سوور هه لگه ران

ژیدهر و په راوتزه کان:

- ۱، ۲- جاک لوبران، خو شه ویستی پاکیزه له نه فلانوه نه وه بو لاکان، له عه ره بییه وه: ئاوات نه حمه د. گو قاری سه رده م. ژماره «۳۲»، ۲۰۰۴، ل ۱۶۷.
- ۳- جیفری بارندر. الجنس فی ادیان العالم. ترجمه: نورالدین بهلول، الطبعة الاولى عام ۲۰۰۱، ص ۲۶۴.
- ۴- هه مان ژیدهر. ل ۲۲۳، ۲۲۴.
- ۵- له پاش مه رگی (پیاتریس) ی دل به ر، عه شقی (دانتی) ش ده بیته عه شقیکی نیمچه ئایینیانه.
- ۶- شفیق مقار، الجنس فی التوراة و سائر العهد القديم. الكتاب الاول من الإلاهه الام الی الاله الاب. ص ۱۶۷.
- ۷- میکا قالتاری. سینوهه / پزیشکی تاییه تی

ئیدیۆم و دەرپرینی باری شه‌رمکردنه. ئی‌مه ئه‌وه‌ش ده‌زانین زۆرجار له‌ کورده‌واریدا چ له‌ زمانی نووسین و چ له‌ ئاخوتندا، به‌ ئەندامی زاوژی ده‌گوتری شه‌رم. ده‌لێین «شه‌رمی دیاربوو، شه‌رمی وه‌ده‌رکه‌وت..» واته‌ عه‌وره‌تی وه‌ده‌رکه‌وت. به‌م ره‌نگه‌ چه‌مکی شه‌رم، به‌ قوولتی ده‌لاله‌ت له‌ ئەندامی زاوژی نیرینه و میتینه ده‌کا.

بۆ ئەم سه‌رچاوه‌یه‌ی (فرۆید) پروانه‌ کتیبی لیکدانه‌وه‌ی خه‌ونه‌کان، وه‌رگی‌رانی له‌ عه‌ره‌بیبه‌وه‌: ئاوات ئەحمه‌د، ل ٤٤٤.

١١- میکاڤالتاری. سینۆهه‌ / پزیشکی تایبه‌تی فیرعه‌ون. وه‌رگی‌رانی سه‌یدا شیخ زرار، به‌رگی یه‌که‌می- چاپی دووه‌م، ٢٠٠٢، ل ٧٨، ٧٩.

١٢- هه‌مان ژێده‌ر. به‌رگی دووه‌م / چاپی یه‌که‌م ٢٠٠٢، ل ٧٣٤.

١٣- هه‌مان ژێده‌ر، ل ٤٢٦.

١٤- شفیق مقار. الجنس في التوراة و سائد العهد القديم- الكتاب الاول / من الإلاهه الام الى الاله الاب، ص ٢٤٠.

١٥- میشیل فوکو. المراقبه و المعاقبه / ولادة السجن. ترجمه: د. علي مقلد، ص ٦٤.

١٦، ١٧، ١٨- لويس منيارد، هرمس (المثلث العظمة) أو النبي ادريس، ترجمه عبدالهادي عباس، ص ٧٧، ٧٩-١٠٠، ١٥٥.

١٩- شایانی باسه به‌ پیچه‌وانه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی ئەفلاتوون و هه‌ندیک ئایینی وه‌ک مانه‌وییه‌ت و بوودییه‌ت، له‌ ئایینی زه‌رده‌شتیدا، نه‌ بیروکه‌ی دو‌الیزم و نه‌ په‌نسیی ته‌رک کردن و ازه‌یتان له‌ دنیا یی هه‌یه‌، به‌لکه‌ له‌م ئایینه‌ دا «ناکوکی له‌نیوان خیر و شه‌ردا بووه‌، نه‌ک له‌نیوان له‌ش و رو‌حدا، چونکه‌ ئایینی زه‌رده‌شتیی له‌ش و جیهانی ماددیش به‌ دوو په‌گه‌زی خیرخوازانه‌ ئەژمار ده‌کا و ده‌شلی هه‌ردوو په‌گه‌زه‌که‌ خوا دروستی کردوون و ده‌بی له‌ پتگه‌ی ویرانکردنی شه‌رانگیزییه‌وه‌ رزگار بکرتین.. (ئنجا) هه‌رچه‌نده‌ زه‌رده‌شتیی پروایه‌کی قوولتی به‌ ژبانی پاش مردن هه‌یه‌، به‌لام تاراده‌یه‌کی گه‌له‌ک زۆر دینیتیکی دنیا ییه‌ و بپرای بپرای په‌نسیی و ازه‌یتان له‌ دنیا یی رو‌نه‌ناوه‌». ئەوه‌ی راستی بی له‌ فه‌لسه‌فه‌ی یۆنانیدا (ئەفلاتوون) به‌پرس و داه‌یتنه‌ری بیروکه‌ی دو‌الیزم و ناکوکی نیوان له‌ش و رو‌حه‌ و له‌ ئایینی بوودی و مانه‌وییشدا ئەم بیروکه‌یه‌ به‌ ته‌واوی به‌رجه‌سته‌ بووه‌. پروانه‌ جیفری بارندر، الجنس في أديان العالم، ترجمه‌ نورالدين البهلول. لاپه‌ره‌کانی ٩٦، ٢٦٣-٢٦٤.